

Conferentie De Toekomst is Jong
Jong & Overal thuis
Eindrapport

Dit rapport kwam tot stand met de inbreng van volgende werkgroepleden Jong & Overal thuis, onder voorzitterschap van Prof. Michel Vandenbroeck:

Ilse Baeck (project VONK)/Huis van het Kind Dilbeek), Peter Bary(Cultuurnet Vlaanderen), Mady Cochet (Zorginspectie), Els De Vos (Huis van het Kind Gent), Trees De Bruycker/Els Cuisinier (departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media), Leen De Schuymer (Kind en Gezin), Kathleen Emmery/Dirk Luyten (Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen), Ine Esch (Sport Vlaanderen), Anne-Marie Joos (Kinderopvang stad Lokeren), Marianne Labre (Jeugddienst stad Gent), Elke Naessens (Departement Onderwijs en vorming), Imke Pichal (VVJ, kindvriendelijke steden en gemeenten), An Piessens (Kind en Samenleving), Reinhilde Pulinx (Steunpunt Diversiteit en Leren), Katrien Van Laere (UGent en VBJK), Anne Vanquaethem(basis-school De Buurt, ingebed in Brede school), Marijke Verdoodt/Elien Gillaerts(Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media), Christel Verhas (Gezinsbond), Sylvia Walravens (Kind en Gezin), Cynthia Bettens (Kind en Gezin-Academie, verslaggever), Katleen Govaert(Kind en Gezin)

De conferentie **'De toekomst is jong'** heeft als ambitie een **breed gedragen visie te ontwikkelen m.b.t. het beleid over jonge kinderen van 0 tot 12 jaar**. Omdat het belang en de invulling van de ruimere omgeving voor de jongste kinderen vaak onderbelicht blijft, besteden we in dit rapport **extra aandacht aan kinderen van 0 tot 6 jaar** en hun gezin, zonder daarom de oudere kinderen te vergeten.

Een kind moet zich **thuis** kunnen **voelen** in zijn **omgeving** en er **mee vorm aan kunnen geven**. Een rijke en positieve omgeving biedt uiteenlopende **ervaringen** en draagt bij tot **gelijke mogelijkheden** voor alle kinderen vanaf de start.

Vaak wordt in de eerste plaats gekeken naar de kwaliteit van de **thuisomgeving** en de **wederzijds stimulerende interactie**, als belangrijke voorspeller voor de ontwikkeling van het (jonge) kind. Het belang daarvan staat vanzelfsprekend buiten kijf.

De thuisomgeving en het kind worden evenwel **in sterke mate beïnvloed door de ruimere omgeving**. Wat zich voor de voordeur en rond het huis afspeelt, bepaalt mee de toekomst, het welzijn en de gezondheid van jonge kinderen. We gaan daarom uit van **een opvoedingsverantwoordelijkheid die tussen gezin en samenleving gedeeld wordt**.

Een rijke omgeving is gericht op de **verbreding van de leefwereld** van kinderen en op **verbinding**, relaties met een diversiteit van kinderen en gezinnen en met de buurt waar kinderen opgroeien. Dit vraagt **verbindende elementen en sociale cohesie** in de snel diverser wordende leefomgevingen van kinderen en gezinnen.

Rijke en gevarieerde ontplooiingskansen voor elk kind betekent zorg voor **goede basisvoorzieningen** voor kinderen en hun gezinnen. Het betekent ook dat dit niet alleen gerealiseerd kan worden in afgeschermd 'reservaten voor kinderen' of 'jeugdeilanden'. Zowel de **kwaliteit van de fysieke ruimte en de sociale leefomgeving** als van de **basisvoorzieningen** voor jonge kinderen en hun gezin **bepalen in grote mate hoe rijk of arm de ontplooiingskansen van kinderen zijn**.

De werkgroep 'Jong & Overal thuis' zoomt in op deze ruime omgeving en gaat op zoek naar hoe we verschillende sociale omgevingen van kinderen kunnen versterken en verbinden, in functie van gelijke mogelijkheden van bij de start.

We formuleren in dit rapport een ideaalbeeld op de middellange termijn.

We zetten hierbij in op **3 domeinen**:

1. Welke **basisvoorzieningen** voor kinderen en hun gezinnen? Pag. 3
2. Welke **fysieke (leef)omgeving** voor kinderen en hun gezinnen? Pag. 7
3. Welke **competente systemen** kunnen hiervoor zorgen? Pag. 9

Vanuit gemeenschappelijke uitgangspunten en voortbouwend op bestaande sterktes, formuleren we voor elk van deze domeinen **voorstellen van beleidsmaatregelen**. Deze zien we als stappen die ons op korte termijn dichter bij de doelstellingen op lange termijn brengen.

Er bestaat reeds **een ruime wettelijke basis** om op voort te bouwen. Als algemene basis gelden het **'Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind'** en de **'Grondrechten van elke burger'** in België, zoals opgenomen in de grondwet van België. In dat kader zijn meer bepaald artikel 22, 22bis en 23 belangrijk:

- Iedereen heeft recht op de eerbiediging van zijn privéleven en zijn gezinsleven.
- Elk kind heeft recht op de eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit.
- Elk kind heeft het recht zijn mening te uiten.
- Elk kind heeft recht op maatregelen en diensten die zijn ontwikkeling bevorderen.
- Het belang van het kind is de eerste overweging bij elke beslissing die het kind aangaat.
- Iedereen heeft het recht een menswaardig bestaan te leiden (waaronder het recht op arbeid, recht op sociale zekerheid, recht op behoorlijke huisvesting, recht op bescherming van een gezond leefmilieu, recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing).

Het feit dat deze rechten verankerd zijn in onze grondwet, biedt een **belangrijk referentiekader** om onze praktijken aan af te toetsen. Het betekent uiteraard niet dat alle rechten ook in de praktijk voor alle kinderen en gezinnen verwezenlijkt zijn.

1. Basisvoorzieningen voor kinderen en gezinnen: intense samenwerking in een wijkgericht netwerk

Basisvoorzieningen zijn voorzieningen en diensten waar iedereen gebruik van kan maken vanuit een rechtenbenadering. Ze sluiten aan bij de diverse noden en behoeften van kinderen en ouders en zijn **bereikbaar, beschikbaar, betaalbaar, begrijpbaar en bruikbaar** voor alle gezinnen. Vlaanderen heeft verschillende basisvoorzieningen voor kinderen en hun gezinnen: basisonderwijs, preventieve gezinsondersteuning, jeugdwerk, e.d. In wat volgt beschouwen we de nauwe samenwerking tussen voorzieningen en diensten voor kinderen en gezinnen in een wijkgericht netwerk ook als een basisvoorziening.

In vergelijking met andere Europese (en ook niet Europese) landen, heeft **Vlaanderen** een aantal bijzonder **sterke punten** wat de basisvoorzieningen voor jonge kinderen en hun gezinnen betreft:

- De **preventieve gezinsondersteuning** bereikt **bijna alle gezinnen** in de periode kort na de bevalling en heeft een bijzonder performant systeem van vaccinaties. De preventieve gezinsondersteuning wordt doorgaans **niet geassocieerd met problemen** of specifieke doelgroepen en is daardoor bijzonder laagdrempelig.
- Er is een **tendens naar meer geïntegreerde voorzieningen** (Huizen van het Kind, brede scholen, buurtgerichte kinderopvang, multimove, samenwerking tussen cultuur, jeugd en onderwijs, ...) die een flexibeler en veelomvattend antwoord kunnen bieden op diverse vragen van ouders. Dat betekent uiteraard nog niet dat alle ouders ook hun weg naar de voorziening vinden en er ook daadwerkelijk vinden wat ze nodig hebben.
- Met kinderopvang voor bijna 50% van de 0 tot 3- jarigen en kleuterschool voor bijna 100% van de kleuters, bereikt Vlaanderen vlot de **'Barcelonanormen'** maar op vele plaatsen dekt dit niet de behoefte. De **kleuterschool** is bovendien **bijna gratis** en de **kinderopvang** is in grote mate betaalbaar door **inkomensgerelateerde** (IKG) ouderbijdragen, al blijft er een probleem voor de allerlaagste inkomens.
- Er is een **sterk uitgebouwd aanbod cultuur** waarbij ook de aandacht voor de jongste kinderen en hun gezinnen sterker wordt.
- Er is een **groot vrijetijdsaanbod** en gevarieerd bewegingsaanbod voor kinderen, o.a. in het jeugdwerk en in de sport (multimove, schoolsport, ...) en culturele sector.

Een goede dienstverlening volstaat niet door enkele (soms wankel) bruggen te bouwen tussen afzonderlijke diensten. We streven naar **verder gaande integratie** en willen de **versnippering** tussen verschillende beleidsdomeinen **tegengaan**. We denken aan verdergaande netwerking tussen zorg en onderwijs, maar ook met vrije tijd, cultuur en (preventieve) gezinsondersteuning.

We schuiven hier **wijkgerichte netwerken** naar voor waar verschillende actoren elk vanuit hun deskundigheid (bv. cultuur, sport, (preventieve) gezondheidszorg, gezinsondersteuning, kinderopvang, kleuterschool, buurtwerk) er samen voor zorgen dat alle belangrijke functies voor kinderen en gezinnen opgenomen worden. Voorzieningen en diensten werken samen in een wijkgericht netwerk dat op die manier ook functioneert als een basisvoorziening voor kinderen en gezinnen.

Een dergelijk netwerk kan o.a. verder bouwen op de verwezenlijkingen van de Brede school en de Huizen van het Kind die nu volop in ontwikkeling zijn, maar kan ook een heel stuk verder gaan. Centraal staat hier het **plezier maken, positief omgaan met verschillen** en het **inzetten op de actieve betrokkenheid van kinderen en gezinnen**.

Een dergelijk netwerk profileert zich als **ontmoetingsplaats**, als een plaats waar elk gezin met kinderen met **velerlei vragen en noden** terecht kan, als een plek waar je je kind in handen van professionele mensen kan achterlaten, maar ook als een plek waar je tijd met je kind kan doorbrengen, als een plek voor plezier, ontspanning en ontplooiing. Een regel van een dergelijk netwerk kan zijn dat niemand nog tegen een ouder zegt: 'Dit is niet voor ons, hiervoor moet je elders zijn'.

Een dergelijk wijkgericht netwerk werkt uiteraard volgens de **principes van het progressief universalisme**. Iedereen is er welkom, en tegelijk is er specifieke aandacht voor vragen en wensen van specifieke groepen, zonder dat vooraf bepaald wordt welke noden welke groepen (mogen) hebben. Er is dus geen voorstructurering naar 'doelgroepen'.

Een **bijzondere aandacht** gaat daarbij uit naar **kansengroepen**. We mogen niet vergeten dat in Vlaanderen ruim 11% van de kinderen opgroeit in kansarmoede en dat voor hun gezinnen **materiële en immateriële noden onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn**.

Een wijkgericht netwerk van voorzieningen en diensten moet bijgevolg ook bijdragen aan het besef van **menselijke waardigheid** en het **realiseren van de in de grondwet verankerde rechten**. Essentieel in zo'n netwerk is een **sterke verbinding tussen immateriële noden** en materiële noden vanuit een perspectief van onvoorwaardelijke rechten van kinderen en hun gezinnen. Dit noodzaakt de **sterke link en betrokkenheid** van diensten die maatschappelijke dienstverlening in functie van menselijke waardigheid specifiek als doelstelling hebben, zoals het **'OCMW'** en bij uitbreiding het **'Geïntegreerd breed onthaal'**. Het wijkgericht netwerk van voorzieningen en diensten voor kinderen en hun gezinnen en het netwerk Geïntegreerd breed onthaal zijn partners om de **strijd tegen onderbescherming** aan te pakken.

Dergelijke intense samenwerking bestaat wel degelijk. Meerdere van de **Britse Children's centres** (bv. Pen Green, Sheffield) combineren kinderopvang, kleuterschool, gezondheidszorg, volwassenvorming (in sociale en educatieve beroepen) en sociaal werk op een bijzonder participatieve manier. **Kinderen en hun ouders zijn er actieve vormgevers** van wat een pedagogische, sociale en culturele gemeenschap kan genoemd worden.

Deze netwerken **werken** bij voorkeur **wijkgericht**. Tegelijk moeten we beseffen dat het wijkgericht werken niet mag bijdragen tot de geografische segregatie van kansrijke en kansarme burgers. Dat betekent dat deze netwerken van diensten bij voorkeur gevestigd zijn in overgangsgebieden of grensgebieden zodat ze een **diversiteit aan groepen** bereiken en het concept van progressief universalisme daadwerkelijk realiseren.

De leden van de werkgroep achten het **niet** raadzaam om **één model** van een dergelijk netwerk naar voor te schuiven. Hoe dit best vorm krijgt hangt, immers af van de **context**, de graad van **verstedelijking, demografische kenmerken, historische** ontwikkelingen e.d. Op de ene plaats zal het wenselijk en mogelijk zijn om die samenwerking vorm te geven door een fysieke integratie, op een andere plaats zal decentraal werken eerder aangewezen zijn.

Het is bovendien ook belangrijk om aandacht te blijven schenken aan de **betekenisverlening** van de **gebruikers** en de **niet-gebruikers**. Het moet dus voor een gezin steeds mogelijk blijven om de voorkeur te geven aan een andere dienstverlening dan deze in hun buurt.

De werkgroep ziet **onderstaande functies** als **essentieel**. Lokaal kan de analyse gemaakt worden welke organisaties deze functies opnemen:

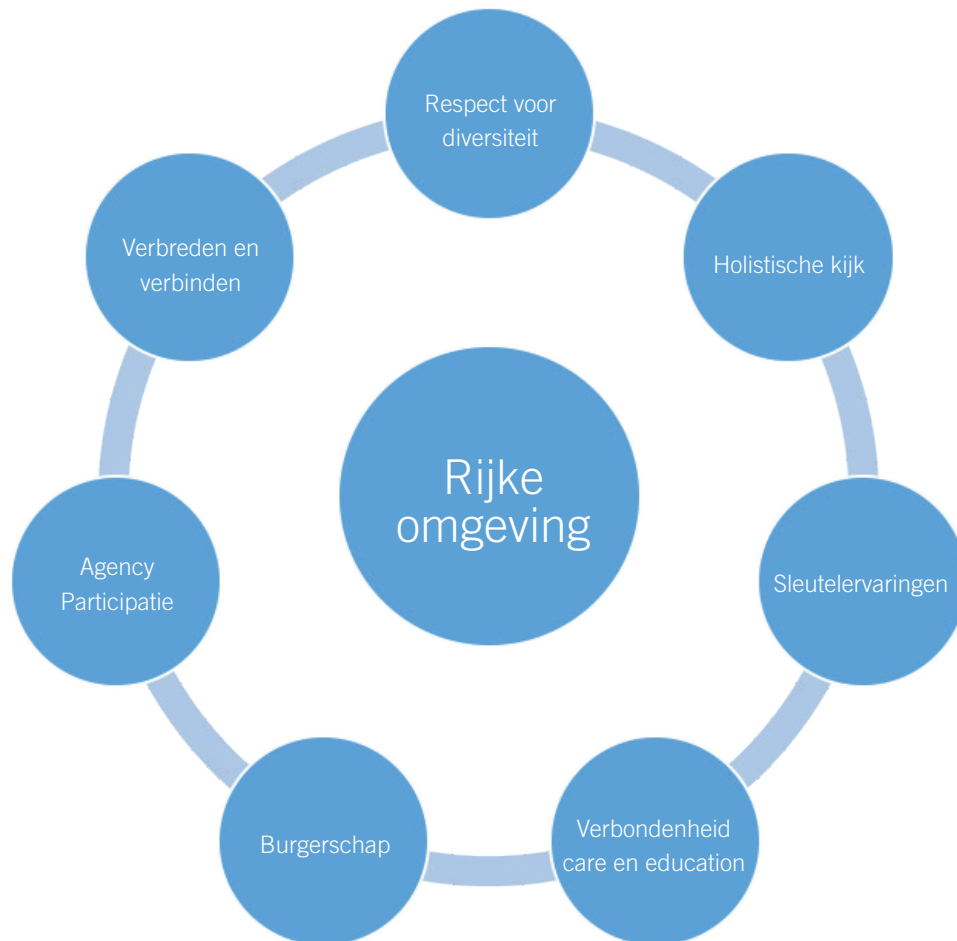
- Ontmoeting, sociale cohesie, buurtwerking, sociaal-cultureel-werk;
- Kinderopvang en basisonderwijs;
- Spel en vrijetijdsbeleving, culturele, sportieve en artistieke ontplooiing voor kinderen en hun gezinnen;
- (Preventieve) gezinsondersteuning en (preventieve) gezondheidszorg;
- Belangenverdediging van kinderen en gezinnen in de publieke ruimte;
- Info en ondersteuning van de uitoefening van grondrechten, onthaal en maatschappelijke dienstverlening.

Om een dergelijke samenwerking te laten slagen is een **sterk leiderschap** nodig dat **aanstuurt** op **gezamenlijke doelstellingen** waarbij **kinderen en hun gezinnen centraal** staan, dat motiveert en tegelijk aandacht schenkt aan het **proces**, zodat elke stem aan bod kan komen en er een gedeeld eigenaarschap over het netwerk ontstaat. In een dergelijk netwerk staat het **democratisch samenwerken** tussen praktijkwerkers en voorzieningen voorop en gaan bepaalde actoren niet overheersen.

Bij de concrete vormgeving van zo een wijkgericht netwerk speelt de **lokale context en dynamiek** uiteraard een erg belangrijke rol. Lokale initiatieven en actoren vinden elkaar en kunnen samenwerken aan een rijke en gevarieerde omgeving voor kinderen en hun gezinnen. Het initiatief voor dergelijk wijkgericht netwerk kan door diverse actoren opgenomen worden (buurtschool, gezinsondersteunende diensten, vrijetijdsinitiatief, kinderopvang, ...). Rekening houdend met de vermelde essentiële functies, is het aangewezen om maximaal in te spelen op de recente dynamiek van de Huizen van het Kind en op eventuele andere dynamieken van lokale netwerking (Brede school, netwerk kinderarmoede, ...).

De werkgroep Jong & Overal thuis schuift een **kader** voor wijkgerichte netwerken naar voor met **uitgangspunten** voor het realiseren van een rijke omgeving voor alle kinderen (zie kadertekst).

Kinderen zijn **medeburgers** en hebben een **actieve rol** in het vorm geven van hun omgeving. We zien kinderen in hun volheid, hun complexiteit en hun diversiteit. Het netwerk vertrekt vanuit een **positief** kader en draagt bij tot de **realisatie van rechten** van kinderen en hun gezinnen.

De voorzieningen en diensten waarvan sprake in dit rapport worden op **vandaag aangestuurd en/of gefinancierd vanuit verschillende beleidsinstanties** met elk hun eigen criteria en doelstellingen. Lokaal wordt dit vaak ervaren als een **drempel** om meer geïntegreerd samen te werken en dit leidt tot **verkokering** van initiatieven en middelen. Lokale netwerken hebben enerzijds de ruimte nodig om te groeien en worden best niet al te gedetailleerd aangestuurd vanuit Vlaanderen.

Tegelijk kan juist een **gedeeld kader** en **kwaliteitscriteria** voor wijkgerichte netwerken die van onderuit gevoed wordt, **ondersteunend** zijn om lokaal samen te werken aan een rijke omgeving voor alle kinderen en hun gezinnen. Dit kan mogelijk ook een antwoord bieden op de vele gevraagde lokale netwerken die elkaar soms deels overlappen.

Deze wijkgerichte netwerken verenigen dus allerlei functies die voor kinderen belangrijk zijn. We blijven daarbij steeds voor ogen houden dat er **andere diensten** zijn, die zich niet specifiek tot kinderen richten of zich uitsluitend tot **volwassenen** richten, maar die ook belangrijke **repercussies** hebben **voor kinderen**. Dat geldt bv. (maar niet alleen) voor diensten die zich bezighouden met gezondheid, maatschappelijke dienstverlening, tewerkstelling en huisvesting.

In sommige gemeenten denkt men er ook aan om systematisch meer kindvriendelijke balies te ontwerpen.

Het **lokaal bestuur** neemt op vandaag al de **regierol** op voor tal van netwerken die een sterke link hebben met de doelstellingen van een wijkgericht netwerk van voorzieningen en diensten voor kinderen en gezinnen (zoals kinderarmoede, jeugd, sport en bewegen, sociaal beleid, kinderopvang, ...) en recent ook het Geïntegreerd breed onthaal. Het lokaal bestuur heeft bijgevolg vele troeven om ook voor de wijkgerichte netwerken de regierol op te nemen. Het lokale bestuur kan ervoor kiezen, om de regie uit te besteden aan een partner binnen het samenwerkingsverband. De **uitvoering van de gedeelde doelstellingen** van het netwerk is een **gedeelde verantwoordelijkheid van alle partners**.

We zijn er ons ten volle van bewust dat een rijke omgeving voor kinderen niet enkel via structuren wordt gecreëerd. Het gaat ook om de mensen die deze structuren vormgeven. Hiervoor verwijzen we naar het derde domein, een competent systeem.

Beleidsaanbevelingen basisvoorzieningen voor kinderen en gezinnen: intense samenwerking in een wijkgericht netwerk

1.1. Investeer in de verdere uitbouw van wijkgerichte netwerken die functioneren als basisvoorzieningen voor kinderen en gezinnen (zie ook beleidsaanbeveling 3.2.).

Zo een wijkgericht netwerk zet in op **verbinding** en draagt bij tot de realisatie van **rechten van kinderen en hun gezinnen**. Essentieel in dergelijk netwerk is een **sterke verbinding tussen immateriële noden en materiële noden** vanuit een perspectief van onvoorwaardelijke rechten van kinderen en hun gezinnen. Het wijkgericht netwerk van voorzieningen en diensten voor kinderen en hun gezinnen en het **netwerk Geïntegreerd Breed Onthaal** zijn partners om de **strijd tegen onderbescherming** aan te pakken.

Het initiatief voor dergelijk wijkgericht netwerk kan door diverse actoren opgenomen worden (buurtschool, gezinsondersteunende diensten, vrijetijdsinitiatief, kinderopvang, ...). Rekening houdend met de vermelde essentiële functies, is het aangewezen om maximaal in te spelen op de recente dynamiek van de Huizen van het kind en op eventuele andere dynamieken van lokale netwerking (Brede school, netwerk kinderarmoede, ...).

Het wijkgericht netwerk zet ook in op een breed toegankelijke publiekscommunicatie.

De **gedeelde uitgangspunten** van dergelijk netwerk (zie kadertekst) kunnen hierbij inspirerend zijn.

Om een rijke omgeving voor kinderen mogelijk te maken, zijn onderstaande functies in het netwerk essentieel:

- Ontmoeting, sociale cohesie, buurtwerking, sociaal-cultureel-werk;
- Kinderopvang en basisonderwijs;
- Spel en vrijetijdsbeleving, culturele, sportieve en artistieke ontplooiing voor kinderen en hun gezinnen;
- (Preventieve) gezinsondersteuning en (preventieve) gezondheidszorg;
- Belangenverdediging van kinderen en gezinnen in de publieke ruimte;
- Informatie en ondersteuning van de uitoefening van grondrechten, onthaal en maatschappelijke dienstverlening.

1.2. Neem op Vlaams niveau initiatief om tot de ontwikkeling van een gedeeld kader en kwaliteitscriteria voor wijkgerichte netwerken te komen over beleidsdomeinen heen. Faciliteer de opstart van een platform van pioniers/trekkers van geïntegreerde lokale netwerken om uit te wisselen en kwaliteitscriteria voor lokale netwerken te ontwikkelen, gevoed van onderuit. De gedeelde uitgangspunten (zie kadertekst) kunnen hierbij als startbasis dienen. Het **resultaat** kan later **bekrachtigd** worden vanuit de **overheid**. De **'Open Method of Coordination'** (OMC) van de Europese Unie kan hierin inspirerend zijn. Wat bottom-up groeit,

wordt vanuit het Vlaams beleid opgevolgd binnen een gedeeld kader en kwaliteitscriteria. Belangrijk is dat naast de lokale pioniers/trekkers ook **vertegenwoordigers** van **kinderen, gezinnen** en **actoren** van het **Vlaams beleid** (welzijn, jeugd, gezondheid, sport, ...) betrokken worden bij dit OMC-platform.

2. Fysieke leefomgeving: een vertrouwelijke en veelzijdige leefomgeving

Elke omgeving waar kinderen komen en in opgroeien heeft een invloed op de ontwikkelingskansen van een kind. Een kindgericht ruimtebeleid omvat meer dan het voorzien van voldoende speelruimte in elke wijk. De focus ligt hierop **hoe de publieke ruimte verbeterd kan worden** vanuit het **perspectief** van verschillende groepen en in het bijzonder **(jonge) kinderen**. Dit vergt soms **moedige beleidsbeslissingen**, bv. op gebied van mobiliteit, bebouwingsgraad, organisatie van de ruimte, ...

De fysieke leefomgeving van kinderen, het al dan niet ontlokken van **veilige speel-en ontmoetingskansen** in de publieke ruimte, verkeersveiligheid en **sociale veiligheid** worden **sterk bepaald door de inrichting van de publieke ruimte**. De mate waarin de alledaagse en nabije omgeving van kinderen als positief, stimulerend en gezond kan gezien worden en hulpbronnen beschikbaar zijn voor kinderen is ook **niet voor elk kind gelijk**. Zo leven kinderen in kansarmoede vaker in buurten waar de kwalitatieve inrichting van de ruimte lager is.

Een kwalitatieve inrichting van de publieke ruimte heeft **aandacht** voor de **noden** van **verschillende leeftijden** en kan ook **ontmoetingen** tussen mensen van verschillende leeftijden in de buurt **bevorderen**. Een kindgericht ruimtebeleid in functie van rijke ontplooiingskansen voor alle kinderen vormt dus zeker ook een belangrijk spoor in deze werkgroep. **Kindgerichtheid** vergt wel **speciale aandacht**, en mag een eigen plaats innemen maar dient geïntegreerd te worden binnen kwaliteitsvolle planning en ontwerp. Hierbij dient o.a. zeker rekening gehouden te worden met de **actieradius** van kinderen **die met de leeftijd evolueert** en waardoor **andere functies** van een woongebied belangrijk worden:

- Van 1 tot 3 jaar: vooral de woning zelf, het terras, het deurportaal;
- Van 4 tot 6 jaar: de straatinrichting, het wegprofiel en de stoepen;
- Van 6 tot 10 jaar: de inrichting van huizenblok, de buurt, de algemene inrichting van de wijk;
- Van 10 tot 12 jaar krijgt men stilaan een verdere uitbreiding naar een dorp of de woonkern;
- Vanaf 13 jaar kijkt men verder dan de eigen wijk en komen de gemeente en de regio in het vizier.

Ook hier zijn een **aantal sterktes** waarop we kunnen verder bouwen:

- In het **Jeugd-en kinderrechtenbeleidsplan** (2015-2019) zijn doelstellingen opgenomen over het samen ontwikkelen en gebruiken van (semi-)publieke ruimte om het mede-eigenaarschap bij kinderen en jongeren te vergroten.
- Er bestaat reeds **heel wat onderzoek, expertise en inspirerende praktijkervaringen** in verband met **kwaliteit** van de **publieke ruimte, speelkwaliteit** op schoolse omgevingen, kinderopvang en vrijetijdsomgevingen (Kind en Samenleving, Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen, inspirerend beleid uit Gent en Rotterdam, ...).
- Er zijn **expertise en inspirerende praktijkervaringen** in verband met **beleidsdomeinoverschrijdend en geïntegreerd werken** in o.a. speelweefsel in de stad, trajecten kindvriendelijke steden en gemeenten, ...
- Er zijn **expertise en inspirerende praktijkervaring** in diverse sectoren om de **stem van kinderen en jongeren** van bij het begin van trajecten op te nemen.

Het kan uiteraard nooit de bedoeling zijn dat de basisvoorzieningen voor kinderen en hun gezinnen een soort reservaten worden, waarin de ervaringen die zij opdoen, afgesloten worden van de rest van de (fysieke) wereld. Het kan ook niet de bedoeling zijn dat alle kinderen en hun ouders hobbyisten moeten worden, wiens vrije tijd helemaal georganiseerd wordt door erkende diensten. Dit is dus **geen pleidooi voor meer reservaten of speeltuinen**, of een paar losse kindvriendelijke plekjes. Maar **een pleidooi** voor het **continu rekening houden met (jonge) kinderen en hun gezin bij ruimtelijke ordening, architectuur en stadsontwikkeling** om zo de randvoorwaarden te creëren die kinderen toelaten zich te ontplooiën.

Daarom is het **essentieel** dat de **leefomgeving kindgericht, gezond en veilig** is. Dat houdt onder meer in:

- Een kindgerichte en veelzijdige leefomgeving die **spel en exploratie** van kinderen **ontlokt**. Het herwinnen van de stoep en de straat als speelplek.

- Een leefomgeving die **ontmoeting** in de buurt **mogelijk maakt**.
- **Vertrouwen-wekkend** wat **mobiliteit** betreft. De mate waarin we er kunnen op vertrouwen dat kinderen zich veilig en zo zelfstandig mogelijk kunnen verplaatsen, bepaalt in grote mate de actieradius van kinderen en dus de mate waarin zij ervaringen in hun omgeving kunnen opdoen. Daarom zijn niet alleen speelplekken belangrijk maar zeker ook de **verbindingen** tussen plekken die voor kinderen belangrijk zijn.
- **Sociaal vertrouwen**: de inrichting van woonplekken (of erven) bepaalt in grote mate de sociale controle en dus ook de actieradius van kinderen.
- **Milieuveiligheid**: kinderen zijn de eerste slachtoffers van verontreiniging.

Op dit moment wordt een **'Beleidsplan Ruimte'** opgesteld door de Vlaamse Regering (www.beleidsplanruimte.be). Daarin is wel aandacht voor ouderen, maar op vandaag **weinig aandacht voor kinderen**. In het Beleidsplan wordt het begrip **'ruimtelijke kwaliteit'** gehanteerd. Vanuit enkele beleidsdomeinen, waaronder Welzijn, Cultuur, Jeugd, Sport en Media werd een beleidsadvies ruimtelijke kwaliteit ontwikkeld dat dit begrip geoperationaliseerd heeft en dat meteen ook een methode voorstelt om dit op het terrein te realiseren. Dit kan d.m.v. een stappenplan met 9 kernkwaliteiten waarbij telkens ook goede voorbeelden worden gegeven. Hierbij werd ook opgenomen dat **ruimtelijke ontwikkelingen** kunnen **verbeterd** worden **in samenspraak met de ruimtegebruikers**. Dit zou betekenen dat er in ieder voorstel voor ruimtelijke ontwikkeling rekening moet worden gehouden met de 9 kernkwaliteiten.

Van de 9 **kernkwaliteiten** zijn vooral onderstaande 4 belangrijk voor de fysieke leefomgeving van kinderen:

- De **omgeving** is **niet schadelijk** voor de gezondheid. Er overheerst een goede luchtkwaliteit en er is beperkte milieuhinder.
- **Basisvoorzieningen** zijn **nabij** en **bereikbaar**. Zij spelen in op de behoeften van de gebruikers van de omgeving. Hun locatie stimuleert verplaatsingen te voet, per fiets of met het openbaar vervoer.
- De **publieke ruimte** in en om het gebied is **toegankelijk** voor **alle lagen** van de **bevolking** (ongeacht leeftijd, socio-economische en -culturele achtergrond en zorgbehoefte) en biedt stimuli tot ontmoeting.
- De omgeving is **beweegvriendelijk** ingericht. Ze nodigt uit tot beweging, sport en spel. Ze zet aan tot een actieve, gezonde levensstijl en tot zachte verplaatsingen.

Deze werkgroep onderschrijft het belang van deze kernkwaliteiten als toetsingskader. Het effectief gebruiken van het stappenplan voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen, zou een grote stap vooruit betekenen voor onze ambities m.b.t. de leefomgeving van kinderen en hun gezinnen. Tegelijk willen we het belang benadrukken van een ruimtelijk beleid dat de **actieradius van kinderen** wezenlijk kan **vergroten**. Daarnaast is een **veelzijdige leefomgeving** die **spel en exploratie** bij kinderen ontlokt en **ontmoeting** in de buurt mogelijk maakt van groot belang.

In de voorbije periode werd er **veel expertise opgebouwd** en ontstonden er verspreid over Vlaanderen tal van **inspirerende praktijken** om de **stem van kinderen** en jongeren van bij het begin van trajecten op te nemen. Deze **expertise verspreiden** en actoren bewustmaken van het belang van betrokkenheid en samenspraak van kinderen in de vormgeving van hun leefomgeving is essentieel.

Beleidsaanbevelingen fysieke omgeving

2.1. Investeer in maatregelen waardoor de leefomgeving van kinderen kindgericht, gezonder en veiliger wordt.

Hou continu rekening met (jonge) kinderen en hun gezin bij ruimtelijke ordening, architectuur, mobiliteit en stadsontwikkeling. Het beleidsadvies 'Ruimtelijke kwaliteit' dat een concreet stappenplan met kernkwaliteiten voorstelt, biedt hier een belangrijk kader.

Bij alle maatregelen inzake leefomgeving en ruimtelijke ordening blijft de 'JOKER toets' een essentieel onderdeel van de beslissingsprocedure.

Zet in op de ontwikkeling van een leefomgeving die de actieradius van kinderen vergroot en zo exploratie van kinderen en ontmoeting versterkt.

2.2. Zet verder in op meer aandacht voor kinderen in het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen en in de concrete uitwerking van dit plan

Stimuleer het creëren van kind- en speelvriendelijke ruimtelijke projecten. Dit kan binnen een aantal **ruimtelijke beleidsdomeinen**, waaronder het 'Ruimtelijke Ordeningsbeleid', het Sociale Huisvestingsbeleid, het Stedenbeleid, het Milieubeleid en het Mobiliteitsbeleid'.

- 2.3. Zet in op het verspreiden van expertise en inspirerende praktijken hoe de stem van kinderen en jongeren kan worden opgenomen** in trajecten m.b.t. de kwalitatieve inrichting van de publieke ruimte. Speciale aandacht moet hierbij gaan naar het betrekken van ook jonge kinderen in het vormgeven van hun leef-omgeving.
- 2.4. Zet in op bewustmaking van diverse en lokale actoren rond het belang van deelname aan en actief gebruik van kinderen aan de publieke ruimte en buitenspelen.** Rijke en gevarieerde ontplooiingskansen voor elk kind worden immers niet gerealiseerd in afgeschermd 'reservaten voor kinderen' of 'jeugdeilanden'. Het promoten van inspirerende praktijken maakt hier deel van uit.

3. Competente systemen

Werken met kinderen en gezinnen is mensenwerk. Het zijn **mensen die het verschil maken** in het leven van kinderen, meer dan structuren. Kwaliteitsvolle basisvoorzieningen die positief aan de slag gaan met diversiteit, en participatie van kinderen en hun gezin en dit in hun praktijk waarmaken, ontstaan niet toevallig. Begeleiders, leerkrachten, jeugdwerkers, animatoren en trainers spelen een belangrijke rol. Investeren in (jonge) kinderen is dus **steeds ook investeren in de mensen** die met hen werken en ook in de **omstandigheden**, waarin zij met kinderen en hun gezinnen werken. **Competente medewerkers** zijn immers een kenmerk van **een heel systeem**. Dit betekent dat de kwaliteit van de mensen niet enkel afhangt van die mensen zelf maar ook van een **geheel aan factoren die op elkaar inwerken**:

- De **individuele competenties** van de mensen die het werk doen (kunnen verworven zijn via opleiding, bijscholing en ervaring).
- De **competenties** van de **organisatie** (die al dan niet overleg faciliteren en tijd geven om te reflecteren).
- De **competenties** om de betrokkenheid van kinderen en gezinnen en cocreatie waar te maken in **verbondenheid met de buurt**.
- De **competenties** inzake **samenwerking** met **andere organisaties**, zodat vruchtbare en lerende netwerken ontstaan. Het kan ook gaan om andere organisaties die niet enkel kinderen als doelpubliek hebben, maar wel hun gezinnen ondersteunen inzake maatschappelijke dienstverlening, huisvesting, arbeid, ...

Een competent systeem **ondersteunt medewerkers** en vrijwilligers en biedt hen de mogelijkheid om hun **capaciteiten** te **ontwikkelen** om een pedagogische praktijk vorm te geven die tegemoetkomt aan de behoeften van kinderen en gezinnen in snel veranderende sociale contexten.

Het competente systeem **ontwikkelt** zich via **wederzijdse relaties** tussen individuen, teams, groepen, instellingen en de brede sociale en politieke context.

Op het vlak van de menselijke competenties, kent Vlaanderen een **aantal belangrijke troeven**, waar we op verder kunnen bouwen:

- De **regelgeving** over de **kinderopvang** voorziet in **opleidingsvereisten** en recent ook in **pedagogische begeleiding**, al is die nog beperkt tot de kleinste voorzieningen.
- Er bestaat sinds enkele jaren een **bachelor pedagogie van het jonge kind**.
- Er bestaat sinds kort een **pedagogisch raamwerk** voor de kinderopvang dat een aantal belangrijke pedagogische principes vastlegt. Gebaseerd op dit raamwerk zijn 3 instrumenten ontwikkeld: een wetenschappelijk instrument om de pedagogische kwaliteit van de kinderopvang in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in kaart te brengen; een instrument voor Zorginspectie; een instrument voor zelfevaluatie voor de opvang. Dat betekent dat Vlaanderen **ruim voldoet aan de eisen die de OESO stelt** aan het monitoring aspect van een competent systeem.
- Alle leraren in de **kleuterschool** hebben een **bacheloropleiding**
- In de **vrijtijdssector** is er ook **toegenomen aandacht** voor **opleiding** en **ondersteuning** van jeugdwerkers, animatoren, trainers en sportbegeleiders, ...
- Vlaanderen heeft een rijke traditie van vrijwilligers die mee een gevarieerd aanbod voor kinderen mogelijk maakt. Recent werd een conceptnota vrijwilligersbeleid goedgekeurd door de Vlaamse Regering met het oog op het versterken van een **gecoördineerd vrijwilligersbeleid** en het wegwerken van knelpunten gesignaleerd door vrijwilligers nl. informatie, hun statuut en de regellast waaronder ze gebukt gaan.
- Er bestaat **expertise en inspirerende praktijkervaring** in diverse sectoren om de **stem van kinderen** en jongeren van bij het begin van trajecten op te nemen.

- Er is een **toenemend besef** van het **belang** om **meer studenten met migratieachtergrond** te doen starten, slagen en doorstromen naar een job in het werken met (jonge) kinderen en families.
- Er is een **toenemend besef** (en de ontwikkeling van instrumenten) om **professionaliteit** van **leerkrachten/ begeleiders** te **versterken** op vlak van **positief aan de slag gaan met diversiteit** in Early Childhood Education and Care (ECEC) o.a. 'Kleine kinderen, grote kansen', sociale functie van kinderopvang, inclusieve kinderopvang, ...
- Er is een **toenemend besef** van het **belang van transities**. Getuige bv. de ambtelijke werkgroep met vertegenwoordiging van Onderwijs, Inburgering, Armoede en Kind & Gezin die de visietekst ontwikkelde 'Over kinderopvang, kleuterparticipatie en transities' en een voorstel tot actieplan uitwerkt.

Zo is de **kleuterschool** is in vergelijking met meerdere andere landen **relatief goedkoop** (maar niet helemaal gratis) en de **kleuterleraren** zijn **relatief hoog opgeleid**. Daar staat echter tegenover dat zij – in vergelijking met de ons omringende landen – met **erg grote groepen** werken. Het aantal kinderen per volwassene is hoog wat het **moeilijker** maakt om **elk kind de juiste zorg en de juiste leeransen te kunnen bieden**.

Ook de **subsidiëring** voor de **kinderopvang** is **hoger** dan wat doorgaans een acceptabele norm wordt geacht. Dat **bemoeilijkt** de **omstandigheden** en **bedreigt** het **competente systeem**.

Daarnaast vinden we de **diversiteit** in onze **samenleving onvoldoende** terug **in de opleidingen** en **bij de medewerkers** van basisvoorzieningen voor kinderen. Medewerkers van verschillende achtergronden maken deel uit van een rijke omgeving waarin alle kinderen zich thuis kunnen voelen en kunnen bijdragen tot het verkleinen van de 'mismatch' die er soms is tussen voorzieningen en gezinnen.

Beleidsaanbevelingen Competente systemen

Kindperspectief

- 3.1. Zet in op een brede bewustmaking over het perspectief van kinderen** en niet enkel in kinder-of gezinsvoorzieningen. **Sectoren** en **diensten**, die zich niet specifiek tot kinderen richten of zich uitsluitend tot **volwassenen** richten, hebben vaak **belangrijke repercussies** voor kinderen. Dat geldt o.a. voor diensten die zich bezighouden met gezondheid, maatschappelijke dienstverlening, tewerkstelling en huisvesting, milieu en ruimtelijke ordening.

Leadership wijkgerichte netwerken

- 3.2. Investeer in leadership in wijkgerichte netwerken en voorzie middelen zodat de trekkersrol effectief kan worden opgenomen.** Om wijkgerichte samenwerkingen verder uit te bouwen, is een sterk leiderschap nodig dat aanstuurt op gezamenlijke doelstellingen, motiveert en tegelijk aandacht schenkt aan het proces. De trekker van zo'n wijkgericht netwerk heeft de **competenties** om **democratisch samenwerken te stimuleren** en **belangen te verzoenen**. Er wordt gewerkt vanuit **gelijkwaardigheid**, niet vanuit macht. Het zijn competente mensen die vanuit de gedeelde visie en doelstellingen aansturen, niet vanuit hiërarchie, met het mandaat van de lokale actoren. De trekker is ook in staat om **noden** van kinderen en gezinnen en van het wijkgericht netwerk te **vertalen naar beleidsadviezen** en om flexibele maar **sterke samenwerkingsverbanden** aan te gaan met andere voorzieningen binnen en buiten hun regio. De trekker wordt **ondersteund door intervisies** met trekkers van andere wijkgerichte netwerken.

Kinderopvang en kleuterschool

- 3.3. Verlaag het aantal kinderen per begeleider/leerkracht** in de kinderopvang en kleuterschool om de juiste zorg en leeransen voor alle kinderen te kunnen bieden.
- 3.4. Investeer verder in de kinderopvangsector zodat begeleiders met competenties op bachelor niveau kunnen instromen en niet uitstromen.** De opleidingen van degene die met de jongste kinderen werken, zijn minstens even belangrijk als de opleidingen van degenen die met oudere kinderen werken. **Elke leefgroep** heeft recht op minstens **één begeleider met competenties op bachelor niveau en gezinsopvang** op een **versterking** van **pedagogische ondersteuning**. Dit kan door **instroom** van **nieuwe bachelors** en door tegelijk in te zetten op **competentieontwikkeling** van **huidige begeleiders**.
- 3.5. Maak kindvrije uren binnen de werktijd mogelijk.** Werken met (jonge) kinderen en hun gezinnen is steeds ook werken in contexten van diversiteit en onvoorspelbaarheid. Zorg dat iedereen **minstens 10% van de werktijd tijd heeft om bij te leren**, om met collega's te overleggen, in lerende netwerken te participeren, samen te werken met andere diensten, te plannen, te evalueren, ...

Ondersteunen van vrijwilligers

3.6. Zet in op het ondersteunen van vrijwilligers in basisvoorzieningen vanuit een gedeeld kader. Ook voor hen betekent werken met (jonge) kinderen en hun gezinnen, in contexten van diversiteit en onvoorspelbaarheid, een hele uitdaging. We pleiten voor een **sterkere ondersteuning** (vorming, opleiding, intervisie, supervisie, ...) **van de vrijwilligers** in o.a. de Huizen van het kind, sport, schoolkinderopvang, ... Een wijkgericht netwerk kan door **bundeling van de krachten** capaciteit opbouwen om een dergelijke ondersteuning mee mogelijk maken.

Opleiding

- 3.7. Zet verder in op het voorbereiden van studenten in opleidingen hoger onderwijs (gezinsondersteuning, onderwijs, pedagogie, jeugdwerk, cultuur, sport, ...) op het werken in contexten van stijgende diversiteit.** Het positief omgaan met diversiteit en meertaligheid staat hier centraal.
- 3.8. Zet proactief in op het doen instromen, slagen en doorstromen van (werk)studenten met diverse achtergronden** (migratieachtergrond, armoede, ...). Investeer hiervoor bijkomend in het ondersteunen van de combinatie werk en opleiding.
- 3.9. Stimuleer dialoog tussen de verschillende opleidingen die professionals opleiden die werken met kinderen en gezinnen** (gezinsondersteuning, onderwijs, pedagogie, jeugdwerk, cultuur, sport, ...), voortbouwend op goede praktijken die nu ontstaan. Mogelijkheden om dit te realiseren zijn bv. gezamenlijk projectwerk, stages, modules die door verschillende opleidingen gedeeld worden. **Wijkgericht geïntegreerd werken** vraagt professionals met een **brede blik en gedeeld kader** over hoe kijken naar kinderen en gezinnen. Een **gemeenschappelijk deel** in deze opleidingen versterkt geïntegreerd werken en maakt **horizontale mobiliteit** binnen wijkgerichte netwerken mogelijk. Een versterkte dialoog en samenwerking tussen de opleidingen kleuteronderwijs en pedagogie van het jonge kind zal bv. de **integratie tussen zorg en leren** en de **naadloze overgang** ten goede komen.

Kadertekst

Wat bindt partners binnen een wijkgericht netwerk in het realiseren van een rijke omgeving van kinderen?

Kinderen zijn medeburgers en hebben een actieve rol in het vorm geven van hun omgeving.

We zien kinderen in hun volheid, hun complexiteit en hun diversiteit.

Dit betekent dat:

Een rijke omgeving vertrekt van **hoe kinderen feitelijk zijn** in al hun **diversiteit** en met **respect** voor hun gezin. Elk kind is uniek en heeft eigen interesses, mogelijkheden en talenten. We houden hierbij maximaal rekening met de maatschappelijke diversiteiten: socio-economisch, gezinssamenstelling, taal, herkomst, gezinssamenstelling, levensomstandigheden, overtuiging, ... Tegelijk beseffen we **dat niet elk kind gelijk aan de start** komt: 12% van de Vlaamse kinderen leeft in kansarmoede. In de grootsteden bedraagt dat aantal zelfs het dubbele. Naast **financiële drempels** ervaren kinderen in preciaire situaties ook een **kloof tussen hun leefwereld en de school, de kinderopvang of het vrijetijdsaanbod**. Dit maakt dat kinderen niet kunnen deelnemen of zich niet overal thuis kunnen voelen. Voor basisvoorzieningen betekent dit telkens **kritisch kijken** naar hun **beschikbaarheid, bereikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid** en begripbaarheid voor diverse kinderen en gezinnen. Divers samengestelde teams met medewerkers van verschillende achtergronden die de diversiteit in onze samenleving weerspiegelen, maken deel uit van een rijke omgeving waarin alle kinderen zich thuis kunnen voelen. Een rijke omgeving voor kinderen vraagt oog voor zowel **immateriële noden als voor materiële noden** van kinderen en hun gezinnen.

Een rijke omgeving geeft ruimte aan kinderen om hun **omgeving, tijd, relaties, ... zelf actief vorm te geven**. Interesses, voorkeuren, mogelijkheden en talenten van kinderen moeten opgepikt en aangesproken worden. De ontdekkings- of exploratiedrang van kinderen, hun drang om de wereld te ervaren en vorm te geven moeten volop kansen krijgen. Dit betekent sterk inzetten op actieve **participatie** van kinderen en hun gezin **in de brede zin**: zowel in basisvoorzieningen als in de ruime leefomgeving zoals ruimtelijke planning, milieu en mobiliteit. (zie ook de werkgroep Jong & Betrokken)

Netwerken van voorzieningen en diensten voor (jonge) kinderen en hun gezinnen ontwikkelen een **visie en afspraken** over **zorgvuldig en ethisch gebruik van privacy-gevoelige informatie** over kinderen en gezinnen. Ze ontwikkelen een **deontologie** die zowel rekening houdt met het recht op **privacy** van de gezinnen (inclusief het recht om met een wit blad te herbeginnen) als met de noodzaak om efficiënt te kunnen **handelen** in gevallen waar er verontrusting is (zie ook de werkgroep Jong & Geborgen).

Een rijke omgeving neemt een **holistische kijk op kinderen** als uitgangspunt en ziet kinderen als medeburgers. **Kinderen leren én leven met hoofd, hart en handen**. Een rijke leefomgeving biedt kinderen alle kansen om hun talenten maximaal te ontwikkelen. Dat betekent dat alle kinderen alle kansen krijgen om **ervaringen op te doen**

in alle essentiële levensdomeinen. Inspiratie kunnen we bv. vinden in de kinderopvang waar de domeinen als volgt worden weergegeven: centraal staat de **identiteitsontwikkeling** (wie ben ik en mag ik er zijn zoals ik ben) evenals de manier waarop ik me tot de anderen verhoud. Daar rond staan 3 grote levensdomeinen.

Het centrale idee is dat kinderen de kans moeten krijgen om op elk van die domeinen **steutelervaringen** op te doen en hier zelf mee invulling aan te geven: **communicatie en expressie; lichaam en beweging; en exploratie van de wereld**. De ene voorziening zal wellicht een van de gebieden wat meer benadrukken

dan andere gebieden, maar de verschillende ervaringsgebieden van kinderen zijn **onlosmakelijk verbonden met elkaar**. Er kan geen verstandelijke ontwikkeling zijn, zonder ook aandacht voor identiteit en verbondenheid. Er is geen leren zonder zorg en omgekeerd. Er is geen taalontwikkeling zonder impact op de identiteit en zonder exploratie van de (veeltalige) wereld, ...

Een holistische kijk impliceert ook dat er **geen fundamenteel onderscheid** gemaakt wordt **tussen** fysieke en emotionele **zorg** (care) **en opvoeding** (education). Er is geen ontplooiing zonder aandacht voor zorg en geen zorg zonder aandacht voor ontplooiing. Dat roept vragen op naar de ontplooiingskansen van kinderen in zorg-omgevingen en vragen naar de aandacht voor zorg in leeromgevingen.

Een rijke omgeving is gericht op de **verbreding van de leefwereld** van kinderen en de **verbinding**, relaties met een diversiteit van kinderen en gezinnen en de buurt waar kinderen opgroeien.

Dat roept uiteraard vragen op naar **verbindende elementen en sociale cohesie** in de snel diverser wordende leefomgevingen van kinderen en gezinnen.

Een rijke omgeving vertrekt steeds van een **rechtenbenadering**, verankerd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) en de burgerlijke grondrechten. Dat betekent dat ze de **onderbenutting van rechten** zal **bestrijden** en steeds rekening houdt met het **perspectief van alle betrokkenen**. Maatschappelijke dienstverlening is in zo'n rechtenbenadering een vanzelfsprekend en onvoorwaardelijk recht.

Rijke en gevarieerde ontplooiingskansen voor elk kind betekenen per definitie dat dit **niet gerealiseerd kan worden in afgeschermd 'reservaten voor kinderen' of 'jeugdeilanden'**. Zowel de kwaliteit van de fysieke ruimte en sociale leefomgeving als van de basisvoorzieningen voor kinderen en hun gezin bepalen in grote mate hoe rijk of arm de ontplooiingskansen van kinderen zijn.